

III. Mulier adultera restitutionem facere debet ex bonis paraphernalibus, si quae habet, aut ex dote sua post mariti mortem; si nihil proprii habet, majore labore et industria studeat viro suo damnum reparare, quantum potest, atque etiam aliâ viâ pro possibilitate damno filiis legitimis impendenti occurrat.

At vix unquam ad sui criminis revelationem propriamque subeundam infamiam tenetur; imo plerumque propter pessimos effectus sic ne licet quidem agere. Speculative quidem ad id teneatur, si ex una parte ejus fama non tanta sit, et ex altera parte damnum magnum impendat. At practice etiamtum *plerumque* excusatur, quia nemo, ne proles quidem illegitima, solius matris testimonio credere tenetur. (S. Alph. n. 654, Lugo d. 13 n. 62.) Relinquitur ergo obligatio, quando alia indicia probantia adsunt. Quibus in adjunctis non jam proprie de infamia et criminis notitia agitur, quippe quae jam aliunde satis habeatur, sed de confessione ad crimen *comprobandum*.

999 IV. Si *plures* adulteri ad mulierem accesserint circa idem tempus generationi aptum, et cujusnam proles adulterina sit, nesciatur: id omnino dicendum est, teneri *omnes pro rata* dubii ad damna marito filiisve legitimis oritura reparanda. Nam omnes posuerunt causam, quae *ex se* apta est aut ad prolem certi patris procreandam, aut ad efficiendam incertam et dubiam paternitatem, si forte alii quoque adulteri accedant, ideoque ad efficiendam incertitudinem circa eum, a quo damni certi reparationem integram maritus alique damnificati repetere possint. At *hanc ipsam incertitudinem* efficere, actio injusta et damnosa est. Ergo ex hac injustitia, cujus effectum ex ipsa sua actione oriri posse, omnes adulteri cognoverunt, ad damnum reparandum tenentur: attamen quum eadem injustitia, perinde ac si de certo auctore constet, non sit, quilibet pro rata tantum damna oritura reparare debet, in solidum non tenetur.

Nota: 1. Haec computatio ita videtur facienda esse, ut mulier adultera pro dimidia parte damnorum restituere debeat, altera dimidia pars in singulos adulteros dividenda sit: nisi propter mulieris impotentiam ejus quoque pars distribui debeat in viros complices.

2. Imo si singuli adulteri aliorum adulterorum admissionem ignoraverunt, fortasse abs re non est notare, mulierem videri pro causa principaliore illius incertitudinis effectae haberi posse, ita ut adulteri post mulierem tantum seu in ejus defectu ad quidquam restituendum obligentur: si autem non ignoraverunt, in eodem cum muliere ordine. — Aliqui scriptores quidem eos adulteros, qui aliorum adulterorum admissionem ignoraverunt, in casu paternitatis dubiae ab omni obligatione liberant (cf. Pruner *theol. moral.* praecepto 6 sect. 4 § 1); at id non videtur satis recte fieri.

3. Si plures adulteri mulierem ad peccatum coegerunt, multo minus dubium ullum de eorum obligatione existere potest, qua tenentur, iique soli atque singuli, pro rata omnia damna reparare.

4. Positivas leges civiles (ut hinc speciatim leg. Boruss. P. II. tit. 2 § 619) majorem obligationem singulis adulteris imponere — modo juridica sententia secuta sit —, collige ex supra dictis n. 978. Quare si unus ex

illis totum damnum reparare debuit, compensationem non potest habere ab ullo, nisi ab aliis adulteris seu damnificatoribus pro *eorum* parte. Cf. Pruner *de jure* II. § 61.

V. Fornicarios aut adulteros, qui prolem ex peccato conceptam ad brephotrophium mittunt, ex justitia ad compensandas expensas teneri, non semper constat. Convenit autem omnino, ut quandam compensationem faciant; quae pro sacramentali poenitentia aliquando, modo cum prudentia fiat, potest imponi. Ratio, cur de justitiae strictae obligatione non constet, est, quia, si fundatae domus sunt, fundatores intendebant bono prolium providere, quas a parentibus ad evitandam infamiam aliter facile gravissimo periculo expositum iri, merito putabant. Illud periculum vero a parentibus divitibus non minus, quam a pauperibus impendere, per se clarum est. Cf. S. Alph. n. 656, Gury I. n. 734. Sed qui, pia ejusmodi institutione non existente, civitatis expensis communibus prolem suam alendam curaverint, expensas restituere debent; sicut etiam, quicumque, postea ut parentes agniti, a iudice ad ferendas expensas condemnati fuerint.

NB. Hic locus esset dicendi etiam de restitutione bonorum fortunae propter laesam famam vel honorem; verum eam explicationem differo usque ad tractandum octavum decalogi praeceptum.

Caput IV.

De restitutione propter actiones secundarie seu per cooperationem damnificantes.

Quae hucusque dicta sunt, actionem damnificantem in se respiciunt¹⁰⁰⁰ et ipsum potissimum agentem, quatenus aut solus aut principaliter egit. Quoniam vero unius ejusdemque damni non una causa, sed plures existere possunt, quae aut ab invicem independentes sunt, aut dependentes idque variis modis, singillatim diversas causas cooperantes pertractare convenit, ut videatur, quae et quanta restitutionis obligatio singulis incumbat:

Diversae autem cooperationes hoc trito versiculo continentur:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Tres posteriores communi nomine „*negativa cooperatio*“ dicuntur, ceterae „*positiva*“. Pauca de singulis.

§ 1.

Jussio et mandatum.

Uterque modus cooperandi, et per *jussionem* et per *mandatum*, hinc conjungitur, quamquam, si presse sumuntur mandatum et jussio, non leve discrimen invenitur.

1. Conveniunt mandatum et jussio in eo, quod et jubens et mandans *principalis* auctor eorum sit, quae mandato sive jussione fiunt,

siquidem exsecutor nomine alieno, i. e. mandantis vel jubentis agat. In hoc autem differt mandatum a jussione, quod jubens *auctoritate sua adigat* exsecutorem, mandans vero *libera conventione alteri* actionem aliquam exercendam *committat*.

Nostrum igitur est considerare, quid juris sit, si quis jussione vel mandato in damnum inferendum influxerit.

I. Sive jubens sive mandans tenetur principaliter damna omnia reparare, quae alter vi sui mandati vel jussionis tertio intulit. Exsecutor enim quoddam instrumentum jubentis seu mandantis est; hic primarius auctor totius damni habetur.

II. Etiam ea damna a jubente seu mandante reparanda sunt, quae in mandati executione difficulter caveri poterant, quia haec damna cum ipsa jussione ita cohaerent, ut, humano modo re considerata, ex jussione seu mandato orta et praevisa sint.

III. Si vero exsecutor in iis, quae facile omittere vel cavere poterat, limites mandati transgreditur vel errat, de illo excessu vel errore jubens seu mandans non tenetur: quia in his exsecutor proprio nomine agit, neque mandans horum damnorum causa, sed summum *ocasio* est.

IV. Si quae damna ipse exsecutor patitur, mandans mandatario damna reparare non tenetur, nisi forte de hoc contraxerunt; jubens vero illi, quem ad executionem *coëgit*, damna omnia reparare debet, quae exsecutor intra limites jussionis manens contraxit, si modo aliqua ratione praevideri potuerunt.

1001 Explicationis causa nota: 1. Quamquam mandatarius et mandatum proprie dicitur de gratuita susceptione actionis nomine alterius exercendae: tamen relate ad damni reparationem eadem prorsus dicenda sunt etiam de eo, qui mercede promissa vel soluta alterum *conducit*, ut suo (mandantis) nomine damnum inferat.

2. Si quis vero precibus alterum inducit, ut tertio cuidam damnum inferat, modo pro mandante, modo pro consulente habendus est. Nam si ille, qui rogatur, suo proprio nomine agit, rogans pro consulente habetur seu pro auctore secundo; si rogatus nomine rogantis se acturum esse ostendit, rogans pro mandante seu principali auctore habendus est. Ad quod discernendum aliquando confert attendere, utrum actio proposita in utilitatem rogantis tendat, annon. Si tendit, praesumptio est, eam etiam nomine rogantis actam esse: quod practice relate ad ordinem restitutionis per se teneto.

3. Contingere potest, ut mandans ante mandati executionem illud retractet. Quod si contingit, de restitutione haec observa:

1) Si retractatio re ipsa ad mandatarium satis mature pervenerit, mandans ab obligatione liber evadit; nam si mandatarius nihilominus damnum infert, non ut mandatarius amplius agere potest, sed suo nomine suoque periculo.

2) Idem dicito, si mandatarius acceptas literas, quas suspicabatur retractationem continere, ex industria clausas servavit, ut, quod jubens voluit, damnum impune inferret. Haec enim agendi ratio fraudulenta erat; quapropter omnes effectus hujus fraudis ipsi mandatario imputandi sunt, quorum principalis est ipsa damnificatio *re illata*.

3) Si autem retractatio sive casu sive aliena culpa ad mandatarium re ipsa non pervenerit, quaecunque tandem facta est a mandante retractatio, ipse mandans nullatenus a damno reparando liberatur: mandatum enim semel datum pergat esse moralis causa, donec mandatarius retractationem cognoverit. Utrum autem mandans recursum habeat ad eum, qui fortasse sua culpa retractationem impediverit seu retardaverit, ex culpa ab eo commissae conditione pendet.

§ 2.

Consilium.

1. Consilium in eo convenit cum jussione, quod alterum ad agen-¹⁰⁰² dum impellat, sed in eo discrepat, quod consulens non sicut mandans aut jubens principaliter agens sit, siquidem actio non consulentis nomine exercetur, etsi pro diversa consilii conditione principalis causa aliquando dici possit.

2. Consilium distinguitur *nudum* vel *vestitum*. Posterius habetur, si cum consilio seu suasionem etiam motiva aliave media agendi subministrantur; nudum, si nihil horum adjungitur.

3. Consilium nocivum, de quo solo hic agimus, potest injuste nocivum esse 1) ei, *cui datur*; 2) alteri, *contra quem datur*.

Quibus praenotatis, haec de restitutione statuenda sunt:

I. Consulens peccat contra justitiam, quando sciens et volens alicui consilium praebet, ex quo damnum injustum cuiquam oritur, ideoque ad illud damnum reparandum tenetur aut primarie aut secundarie pro diversa consilii conditione.

II. Imprimis igitur videndum est, contra quem injustitia fuerit commissa. Si injustitia, ut fraus et deceptio, commissa est contra eum, cui datum est consilium, consiliarius tenetur primarie ad reparanda damna, tum quae decepto orta sunt, tum ea, quae ille fortasse aliis vi istius consilii, ideoque involuntarie, intulit. — Si vero, qui consilium accepit, sciens et volens *iniquum* consilium secutus est atque ita tertio cuiquam damnum intulit, consulens tantum secundarie tenetur.

III. Consilium efficaciter damnosum non censetur esse, quod datur ei, qui jam omnino determinatus est ad damnum illud inferendum, neque propter consilium acceptum ad majus damnum inferendum movetur.

IV. Consilium damnosum qui dedit, ex justitia tenetur revocare, ut damnum antequam oriatur, impediatur, aut damni progressum sistat: quod etiam tunc faciendum est, quando aliquis bona fide consilium nocivum dederit, si modo, cognita veritate, revocatio cum incommodo relative magno non conjungatur.

Revocatio sufficiens, si fit, a reparatione damni postea secuturi consiliarium liberat; quaenam autem revocatio re ipsa sufficiat, ex diversa consilii dati conditione pendet.

Explicatio. Nota ad II. Si quis alterius consilio deceptus vel in¹⁰⁰³ errorem inductus est, videri debet, num ille error vere consulenti tamquam

causae adscribi debeat: aliquando enim contingere potest, ut censenda sit mera occasio, et ut ipse, qui consilium petiit, sua imprudentia, levitate sibi damnum causaverit.

Sic, qui petit consilium in aliquo negotio ab eo, quem scit vel scire debet, nulla cognitione vel prudentia in ea re pollere, sibi adscribere debet, si illius consilio confisus damnum patitur.

Qui autem consilium petit ab eo, qui ex officio suo rei peritiam habere debet, injuste damnum patitur ab eo, a quo pravo consilio in errorem inductus est, atque propterea juste ab eo quaerit damni reparationem; idem dic de illo, qui non ex officio quidem consilium dedit, attamen scientiam in ea re affectavit.

Ad III. Plura particularia quaesita solvenda sunt:

1. Quid circa restitutionem dicendum est de eo, qui solum modum aut circumstantiam injustae actionis suasit?

R. Videndum est, utrum modus circumstantiae in damni substantiam ejusve augmentum influxerit, necne. Quatenus influxit, eatenus consulens etiam restitutioni obnoxius fit; aliter non. Si autem dubius manet influxus, ita ut judicari debeat, alterum etiam sine consilio dato perinde damnum illaturum fuisse, obligatio restitutionis contra consulentem non est urgenda, maxime quum nihilominus in ipso damnificante tota restitutionis obligatio maneat, ex qua dominus laesus indemnus fiat. V. S. Alph. n. 562.

2. Si plures suadent, aut alter confirmat mentem iniquam ex alterius consilio nondum firmiter conceptam: quid dicendum de restitutione?

R. Si ex motivis propositis, etiam ex novis, damnificator efficaciter movetur, omnes consulentes tenentur.

1004 3. Quid, si minus malum alteri suadetur?

R. 1. Si haec suasio non dirigitur contra certum hominem, quem damnificator antea non cogitavit: suasio minoris mali prae majore inferendi, aut etiam pro circumstantiis suasio aequalis mali, neque injusta neque illicita per se est. Quare obligationem reparandi damnum non contrahit:

a) qui suadet minus malum eidem personae inferendum;

b) qui suadet, ut damnum in bonis fortunae potius divitibus (in genere) inferatur, quam homini pauperi;

c) qui suadet, ut potius huic personae parcatur, quam alteri determinatae, quando damnificator contra utramque sub disjunctione consilium inferendi damnum jam concepit *neque malum ex circumstantia personae augetur, sed potius diminuitur*. Videlicet, qui hoc suadet, potest ejus defendendi causa, qui sibi magis amicus est, damnificatoris mentem ab eo avertere. Confer hac de re Lugo disp. 19 n. 54: quare in assumpta hypothesis, quando fur deliberat de furto aut in Petrum aut in Paulum committendo, videtur licere, si Petri amicus dicat: „Parce saltem Petro, qui mihi prae Paulo amicus est“, quod, nisi Paulo gravius sit damnum ferre, nemo dixerit, illicitum esse: nam damnum Pauli ita a me permittitur potius, quam causatur. Cf. n. 640.

R. 2. Si suasio illa voluntatem seu mentem damnificatoris dirigit in certam personam, contra quam antea voluntatem damnificandi non conceperat, id illicitum atque contra justitiam est, etiamsi de majore malo ab altero avertendo agitur, nisi malum illud majus adeo superioris ordinis sit, ut pro eo a me vel ab amico avertendo aliena bona invadere vel surripere possim utpote in extrema necessitate constitutus.

Quamquam Vasquez et Tambur. in decal. l. 5 c. 1 § 4 n. 6—14 et n. 64 plus concedunt in suadendo minore malo prae majore, tamen, quae in R. 2 dixi, saltem cum sententia multum communiore et S. Alph. l. 3 (al. 4) n. 565 tenenda sunt. Nam ut quae modo licita esse negavi, citra injustitiam fieri possent, deberet constare, licite alicui damnum a me inferri posse aut 1. ut alterius peccatum impedirem vel diminuerem, aut 2. ut ab altero damnum gravius averterem. At neutra causa per se sufficit, ut alicui damnum inferre licite possim. Non prior; alioquin enim mihi liceret a divite pecuniam auferre, si alterum, pecunia ablata, a blasphemia compescere possem, quod nemo dixerit. Non posterior causa; nam quod non licet ad avertendum damnum proprium, neque licet ad avertendum damnum alterius, quare cum positiva damnificatione non possum alterius damnum vel necessitatem auferre, nisi sit necessitas quasi-extrema secundum regulas supra de illa traditas.

Ad IV. Attendi debet, quam revocationem consulens facere teneatur, 1005 ut a damno, quod post revocationem sequitur, reparando immunis evadat.

R. 1. Si fuit consilium simplex, simplex revocatio sufficit.

R. 2. Si fuit consilium erroneum, error et veritas detegi debet.

R. 3. Si fuit consilium vestitum motivis, motiva quae aequae graviter dissuadent, ac suaserant priora, proponi debent. S. Alph. autem l. 3 (al. 4) n. 559 pro satis probabili habet, consulentem ex justitia non amplius teneri ad damna reparanda, quae alter, sprete dissuasione, intulerit, si motiva aeterna sive supernaturalia proposita fuerint ad dissuadendum peccatum. (Quamquam contrarium Lugo, Vogler aliique sustinent dicentes, influxum priorem, quo prava motiva subministrans consiliarius alterum exstimulaverat, non esse extinctum, quando ille aeternas veritates jam nolit advertere: id quod verius esse puto.)

R. 4. Si vero consulens modum et media subministravit, quo alter consilium exsequatur, retractatio consilii nullatenus sufficit, sed hisce mediis modisve indicatis obstaculum efficax opponi debet; alioqui consulens secundarie ad reparandum damnum tenetur, quod alter, revocatione sprete, nihilominus infert.

Quare in posteriore hac hypothesis et in altera hypothesis, quando revocatio omnis facta est impossibilis, consulens ex justitia tenetur eum, cui damnum impendet, monere, si hoc modo tantum efficax damni impedimentum poni potest: S. Alph. l. c. Attamen, si solum damnum inferioris ordinis (ut in bonis fortunae) impendet, consulens non absolute ad hanc monitionem faciendam tenetur; si enim sibi ex ea majus damnum timet, potest damni secuturi restitutionem potius eligere quam illius impeditionem.

In prioribus autem casibus (saltem in R. 1 et 2), quando retractatio quidem facta est, ea autem damnificatorem non movit, ut consilium conceptum deponeret, consulens non jam ex justitia, sed ex caritate tenetur ad eum monendum, cui damnum impendet: non ex justitia, quia ex sua parte consilium datum efficaciter retraxit; ex caritate tamen tenetur, quia consilium iniquum semel datum saltem occasio est, cur damnum, quod, alias non futurum, nunc immineat. Antequam vero hanc denuntiationem faciat, damnificatorem, si potest, monere debet, atque dicere, se illam denuntiationem facturum esse, ut his minis eum ab iniquo proposito deterreat.